

Remiss av SOU 2024:51 "En mer rättssäker och effektiv domstolsprocess" (JU2024/01521)

Sammanfattning

Journalistförbundet har tagit del av förslagen i utredningen "En mer rättssäker och effektiv domstolsprocess". Journalistförbundets yttrande begränsas till de delar av utredningen som behandlar inskränkningar av offentlighetsprincipen.

Journalistförbundet delar inte utredningens bedömning att behovet av sekretess väger tyngre än allmänhetens intresse av att, när åtal väcks, få insyn i hur förundersökningen har bedrivits. Journalistförbundet avstyrker förslaget om en ny sekretessbestämmelse i 34 kapitlet, 3a §, OSL.

Bakgrund och allmänna överväganden

Idag gäller förundersökningssekretessen i praktiken till dess åklagaren väcker åtal. Det finns i undantagsfall möjlighet att sekretessbelägga uppgifter även efter åtal väckts, men det handlar då huvudsakligen om särskilt integritetskränkande uppgifter. I de fall huvudförhandlingen sker bakom stängda dörrar kan sekretessen också fortsätta gälla även efter huvudförhandling.

I utredningen föreslås en ny sekretessbestämmelse som i praktiken kommer att innebära att förundersökningssekretessen fortsätter att gälla även efter att åtal väckts och ända fram till dess dom meddelas. Sekretessen ska gälla om det inte står klart att uppgifterna kan lämnas ut utan att en enskild lider skada eller men, eller syftet med domstolsprocessen motverkas. Det handlar med andra ord om en mycket stor inskränkning av möjligheten till insyn i domstolsprocesser.

Att uppgifter blir offentliga i samband med att åtal väcks är en djupt rotad princip som av många tas för given och det är därför svårt att förutse vilka konsekvenser den föreslagna förändringen kommer att få för vår rättsordning. Enligt Journalistförbundet handlar det dock om ett paradigmskifte i synen på allmänhetens rätt till insyn i brottmålsprocesser.

3.6.3 Intresseavvägningen

Vid en avvägning mellan å ena sidan allmänhetens intresse av att, när åtal väcks, få insyn i hur förundersökningen har bedrivits och å andra sidan behovet av sekretess till skydd för enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden och intresset av att förebygga eller beivra brott, anser utredningen att behovet av sekretess överväger.

Journalistförbundet delar utredningens bedömning att det är djupt problematiskt att vissa personer använder hot och våld för att förbjuda andra att inte vittna i rättegångar. Det urholkar rättssäkerheten och bidrar till otrygghet i hela samhället. Det är en utveckling som måste vändas eftersom det annars leder till en negativ spiral där färre och färre vågar vittna.

Enligt Journalistförbundet kan det dock ifrågasättas vilken praktisk effekt som utredningens förslag kommer att få. Även med utredningens förslag finns det inget som hindrar att personer som vittnar utsätts för brott efter huvudförhandlingen när uppgifterna blir offentliga. Det enda sättet att med hjälp av sekretessbestämmelser bygga bort risken att vittnen utsätts för brott vore att helt hemlighålla alla vittnen. Ett sådant förslag framstår dock som främmande för en demokrati som Sverige med höga krav avseende rättssäkerhet.

Enligt Journalistförbundet är inte ökad sekretess rätt väg att gå för att skydda vittnen. I stället måste vittnen och dess anhöriga få det skydd de behöver av polisen. Denna typ av brott mot vittnen måste också utredas så att fler kan lagföras. Det framstår enligt Journalistförbundet som den enda framkomliga vägen om Sverige ska klara att vända utvecklingen och samtidigt värna rättssäkerheten.

Den ordning som gäller i Sverige med goda möjligheter till insyn efter det att åtal väckts är en viktig princip som bidrar till att stärka förtroendet för vårt rättsväsende. Polis och åklagare har stora maktbefogenheter. De har rätt att frihetsberöva personer, genomöka deras hem och beslagta deras saker. Den makten måste gå att granska för så väl allmänhet som media. Att denna möjlighet finns redan när åtal väcks är avgörande eftersom det gör att eventuella felaktigheter eller oegentligheter som påverkat utredningen kan upptäckas innan huvudförhandlingen ägt rum. Vem som helst kan ta del av uppgifterna som ligger till grund för åtalet och kritiskt granska såväl polisens som åklagarens arbete. Det bidrar i sin tur till att stärka förtroendet för att polis och åklagare agerar på ett korrekt sätt.

Det framstår i utredningen som att möjligheten till insyn först och främst är till för medierna som arbetar med att bevaka domstolsprocessen. I utredningen står det:

”En senareläggning av offentliggörandet av förundersökningsprotokollet skulle även kunna bidra till att mediernas bevakning koncentreras på huvudförhandlingen och på de uppgifter som lämnas där. I mål med frihetsberövade – som ofta är de mest medialt uppmärksammade målen – är dessutom tiden från åtals väckande till huvudförhandling och doms meddelande relativt begränsad. De uppgifter som sannolikt skulle publiceras och spridas via olika typer av medier i uppmärksammade mål skulle vara uppgifter från huvudförhandlingen och domen. Det är först då uppgifterna skulle bli offentliga och då nyhetsvärdet torde vara som störst. Det skulle även innebära att de uppgifter som publiceras och sprids skulle utgöra processmaterial. Det skulle göra domarna enklare att begripa för allmänheten och därmed stärka förtroendet för domstolarna. En minskad spridning av uppgifter som inte är processmaterial skulle även leda till en minskad risk för att personer i kriminella nätverk agerar utifrån sådana uppgifter.”¹

¹ Se SOU 2024:51 ”En mer rättssäker och effektiv domstolsprocess”, sid 85.

Journalistförbundet vill erinra om att den grundlagsskyddade rätten att ta del av allmänna handlingar, offentlighetsprincipen, tillfaller "var och en" enligt 2 kapitlet, 1 §, Tryckfrihetsförordningen (TF). Offentlighetsprincipen handlar inte alls, som utredningen tycks mena, om att styra när mediebevakningen bäst äger rum. Den handlar om att alla i Sverige ska ha samma rätt till insyn och möjlighet till granskning av makten.

Förslaget kommer dock att få stora konsekvenser för mediernas möjligheter att bevaka rättprocesser. Medier kommer i större utsträckning behöva förlita sig på att källor lämnar uppgifter om brott. Meddelarfriheten gör att det finns vissa möjligheter för medier att få tillgång till de uppgifter som polis och åklagare har till sitt förfogande. Det kommer dock inte finnas samma möjlighet att verifiera huruvida uppgifterna legat till grund för åtalet. Journalistförbundet ser en risk för att detta i praktiken leder till att det att medier och allmänhet får en felaktig bild av rättprocesser.

För mediernas del kommer förslaget också att leda till att den mediala uppmärksamheten kommer senare eftersom granskningar möjliggörs först efter att dom har fallit. Utredningen menar att detta skulle vara något positivt. Det bygger dock på att målet inte uppmärksammas förens dom fallit, vilket framstår som osannolikt. Mycket talar enligt Journalistförbundet för att det istället kommer att spridas många felaktiga uppgifter på sociala medier och på andra plattformar vilket kan bidra till att allmänheten istället får en felaktig bild av rättsprocessen och de uppgifter som ligger till grund för åtalet. Enligt Journalistförbundet är det att föredra att medier får möjlighet att rapportera om uppgifterna på ett korrekt sätt, framför rykesspridning och visklek på sociala medier.

Mot den bakgrunden delar Journalistförbundet inte utredningens bedömning att behovet av sekretess väger tyngre än allmänhetens intresse av att, när åtal väcks, få insyn i hur förundersökningen har bedrivits. Journalistförbundet avstyrker förslaget om en ny sekretessbestämmelse i 34 kapitlet, 3a §, OSL.

3.6.4 Sekretessbestämmelsens utformning

Utredningen föreslår att den nya sekretessbestämmelsen i 43 kapitlet, 3 a §, OSL, utformas på följande sätt:

"Sekretess gäller hos domstol i brottmål för de uppgifter och den sammanställning av uppgifter som ingår i ett förundersökningsprotokoll och en särskild handling, om det inte står klart att uppgifterna eller sammanställningen av uppgifter kan lämnas ut utan att – en enskild lider skada eller men, eller – syftet med domstolsprocessen motverkas. För sådana uppgifter eller sammanställning av uppgifter gäller sekretessen till dess att första instans har meddelat dom eller slutligt beslut i målet."

Som framgår av ovan innebär den nya sekretessbestämmelsen, enligt Journalistförbundet, i praktiken att förundersökningssekretessen fortsätter att gälla även efter att åtal väckts och ända fram till dess dom meddelas. Förslaget innebär dock att det kommer att gälla olika sekretessbestämmelser med delvis olika tillämpningsområde och styrka beroende på om en uppgift begärs ut från domstol eller brottsbekämpande myndigheter.

Sekretess ska enligt förslaget gälla både till skydd för enskild och till skydd för domstolsprocessen. Bestämmelsen föreslås få ett omvänt skaderekvisit. Journalistförbundets erfarenhet är att omvänt skaderekvisit i praktiken tillämpas som absolut sekretess. Enligt Journalistförbundet medför den starka sekretessen och det breda tillämpningsområdet att det i princip kommer bli omöjligt att granska rättsprocesser innan dom meddelas.

Det görs i förslaget heller ingen skillnad om det handlar om en process av stort allmänintresse eller en process utan allmänintresse. Det finns ingen möjlighet till undantag enligt

förslaget. Till exempel kommer samma hårda sekretess att gälla i de fall en maktavare är föremål för åtal, trots att insynintresset i de fallen får anses vara större.

Enligt Journalistförbundet finns det ur allmänhetens synpunkt ett stort intresse av att media kan granska och rapportera om utredningar även innan huvudförhandlingen. Det är viktigt att det finns möjlighet att granska utredningsarbetet och bevisningen som läggs fram. Det kan också finnas material i förundersökningen som inte kommer fram i huvudförhandlingen, men som är av allmänintresse.

Mot den bakgrunden avstyrker Journalistförbundet, som framgår av ovan, förslaget.

Ulrika Hyllert
Förbundsordförande
Journalistförbundet